

УДК 336.713

Мельник С.С.

аспірант,

ДВНЗ «Університет банківської справи»

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

У статті уточнено поняття фінансової безпеки комерційного банку, фінансові наслідки для комерційного банку, які спричинені фінансовим шахрайством, визначено основні характеристики фінансової безпеки комерційного банку та напрямки змін параметрів таких характеристик. Визначено прями фінансові наслідки для комерційного банку, які спричинені фінансовим шахрайством: втрата фінансових ресурсів комерційним банком в результаті фінансового шахрайства, шахрайське набуття прав фінансової вимоги до комерційного банку та шахрайське уникнення виконання фінансових зобов'язань перед комерційним банком. В статті охарактеризовано фінансову безпеку комерційного банку, зокрема як: достатність обсягу фінансових ресурсів; збалансованість структури фінансових ресурсів; якість фінансових ресурсів; забезпеченість фінансових операцій; наявність фінансових резервів; своєчасність виконання фінансових зобов'язань; прибутковість банківської діяльності.

Ключові слова: фінансова безпека комерційного банку, фінансове шахрайство, комерційний банк, характеристики фінансового шахрайства.

ВЛИЯНИЕ ФИНАНСОВОГО МОШЕННИЧЕСТВА НА ФИНАНСОВУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ КОММЕРЧЕСКОГО БАНКА

Мельник С.С.

В статье уточнено понятие финансовой безопасности коммерческого банка, финансовые последствия для коммерческого банка, которые вызваны финансовым мошенничеством, определены основные характеристики финансовой безопасности коммерческого банка и направления изменений параметров таких характеристик. Определены прямые финансовые последствия для коммерческого банка, которые вызваны финансовым мошенничеством: утрата финансовых ресурсов коммерческим банком в результате финансового мошенничества; мошенническое приобретение прав финансового требования к коммерческому банку и мошенническое уклонение от выполнения финансовых обязательств перед коммерческим банком. В статье охарактеризовано финансовую безопасность коммерческого банка как: достаточность количества финансовых ресурсов; сбалансированность структуры финансовых ресурсов; качество финансовых ресурсов; обеспеченность финансовых операций; наличие финансовых резервов; своевременность выполнения финансовых обязательств; прибыльность банковской деятельности.

Ключевые слова: финансовая безопасность коммерческого банка, финансовое мошенничество, коммерческий банк, характеристики финансового мошенничества.

AN IMPACT OF FINANCIAL FRAUD ON A FINANCIAL SECURITY OF A COMMERCIAL BANK

Melnyk S.

The article specifies concept of a commercial bank financial security, financial implications for commercial banks caused by a financial fraud, main characteristics of the financial security of a commercial bank and the direction of such characteristics parameters changes. Direct financial implications for a

commercial bank caused by the financial fraud are defined as loss of financial resources of a commercial bank as a result of financial fraud, fraudulent procurement of rights for the financial claims from a commercial bank and fraudulent avoiding of repaying performance to a commercial bank. The article described financial security of a commercial bank, including: the adequacy of financial resources; financial resources structure balance; quality of financial resources; provision of financial transactions; availability of financial reserves; timely fulfillment of financial obligations; the profitability of banking. The author also identified key areas of parameters change directions of these characteristics resulting from a financial fraud in a commercial bank.

Keywords: financial security of a commercial bank, financial fraud, commercial bank, characteristics of a financial fraud.

Постановка проблеми. Фінансове шахрайство в комерційному банку та його фінансова безпека є актуальними та дискусійними темами сучасних наукових досліджень. Актуальність першого – у необхідності організації ефективної боротьби з фінансовим шахрайством, другого – у забезпеченні фінансової безпеки комерційного банку. Результати досліджень визначених тем не можна вважати закінченими, при цьому окремої актуальності набуває з'ясування впливу фінансового шахрайства на фінансову безпеку комерційного банку. Ця проблема гостро стоїть перед комерційними банками та потребує невідкладного наукового вирішення. Зусилля направлені на виявлення, протидію та запобігання фінансовому шахрайству допоможуть забезпечити фінансову безпеку комерційного банку, що призведе до зменшення кількості банкрутств і, як наслідок, збереження фінансових ресурсів вкладників, клієнтів, власників комерційних банків, збільшення можливостей із кредитування економіки тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальним внеском в сучасні дослідження фінансового шахрайства та фінансової безпеки в комерційному банку здійснено такими українськими науковцями як О.І. Барановський, С.С. Чернявський. Суттєві наукові результати отримано О.В. Кришевичем, А.М. Клочко, І.І. Нескородоєвою, І.М. Осикою, Л.І. Криушенку, О.П. Бушаном, В. Василичуком, О.В. Курманом, В.В. Коваленку, О.Л. Мусієнку, Г.А. Матусовським, Т.А. Пазиничем тощо.

Серед іноземних дослідників виділяються роботи С. Альбрехта, Дж. Венца, Т. Вільямса, П. Ліллі, П.А. Лестера, Едвін Х. Сазерленда, Дональд Р. Крессі, Стів Олбрехта, Ричард С. Холлінджера, Джон П. Кларка тощо.

На фінансову безпеку комерційного банку впливають багато груп чинників, зокрема: економічні, нормативно-правові, соціальні, комерційні, організаційні, кадрові, технологічно-інформаційні, фінансові [1, с. 137]. Всі чинники потребують окремих досліджень, але особливою є проблема втрат фінансових ресурсів комерційним банком в результаті фінансового шахрайства. Це породжує необхідність досліджень впливу фінансового шахрайства на фінансову безпеку комерційного банку.

Мета статті. Визначення впливу фінансового шахрайства на фінансову безпеку комерційного банку є метою цієї статті.

Виклад основних результатів дослідження. Для досягнення мети цієї статті, слід визначити основні наслідки фінансового шахрайства які зачіпають фінансову безпеку комерційного банку. Ми вже торкались питання термінологічного визначення фінансового шахрайства в комерційному банку і пропонуємо його тлумачити більш широко, не обмежуючись лише обманом або зловживанням довірою [2, с. 93]. Такий підхід дозволяє відзначити, що фінансове шахрайство призводить до наступних прямих фінансових наслідків для комерційного банку: 1) втрата фінансових ресурсів комерційним банком в результаті фінансового шахрайства, 2) шахрайське набуття прав фінансової вимоги до комерційного банку та 3) шахрайське уникнення виконання фінансо-

вих зобов'язань перед комерційним банком. Вплив фінансового шахрайства на фінансову безпеку комерційного банку проявляється у небажаній зміні параметрів окремих характеристик фінансового стану комерційного банку. Щоб визначитись із цим аспектом, слід звернутися до поняття фінансової безпеки комерційного банку. Фінансова безпека, як елемент загальної безпеки комерційного банку, представляє собою систему збалансованості власних, залучених, позичених та розміщених фінансових ресурсів, кількісні і якісні характеристики яких достатні для забезпечення прибутковості комерційного банку і виконання усіх його фінансових зобов'язань, зважаючи на внутрішні небезпеки та небезпеки невизначеності середовища функціонування. Запропоноване визначення дозволяє встановити 7 суттєвих характеристик фінансової безпеки комерційного банку (рис. 1), де відбуваються деструктивні зміни їх параметрів внаслідок фінансового шахрайства.

Слід взяти до уваги, фінансове шахрайство не єдина можлива причина ураження фінансової безпеки комерційного банку. Кожен із чинників, який відноситься до тієї чи іншої групи [1, с. 137], впливає, тобто змінює параметри характеристик фінансової безпеки комерційного банку. Не виключенням цьому є фінансове шахрайство. Зазначимо, що фінансове шахрайство слід відносити до фінансових чинників фінансової безпеки комерційного банку. Серед цих чинників саме фінансове шахрайство виокремлюється і набирає актуальності, як найбільш небезпечний для фінансової безпеки комерційного банку. На прикладі України це можливо пояснити тим, що за останні декілька років збанкрутувало більше 80 українських комерційних банків. Основною причиною цьому є фінансові злочини. За інформацією ФГВФО на кінець 2016р. до правоохоронних органів подано 3214 заяв про вчинення кримінальних злочинів і сума операцій комерційних банків які знаходяться під розслідуванням складає 256 млрд. грн. Зазначимо, що в основі цих злочинів є саме фінансове шахрайство.

Рис. 1. Характеристики фінансової безпеки комерційного банку

Джерело: складено автором

Існують думки науковців, які серед факторів або загроз фінансовій безпеці комерційного банку не виділяють фінансове шахрайство [3, с. 406]. Фінансові злочини на мільярди гривень в комерційних банках свідчать, що фінансове шахрайство – фактор, який домінує над стійкістю національної валюти, рівнем інфляції, фінансовою стратегією, рівнем доходності і прибутковості тощо. Окремі дослідники не виділяють фінансове шахрайство з тієї причини, що воно реалізується під виглядом окремих банківських операцій та послуг. З таким підходом вже не можна погодитись, фінансове шахрайство в комерційному банку чітко сформувався в самостійне явище. Слід відмітити, що ураження фінансової безпеки відбувається незалежно від факту виявлення фінансового шахрайства в комерційному банку. Змінюються параметри характеристик фінансової безпеки комерційного банку внаслідок фінансового шахрайства, адже відбувається безпосередня втрата фінансових ресурсів та позбавлення прав фінансових вимог і невиконання фінансових зобов'язань. Прямі фінансові наслідки від фінансового шахрайства відбиваються на усіх характеристиках фінансової безпеки комерційного банку. Це призводить до відповідних змін параметрів цих характеристик, як це показано в табл. 1.

Таблиця 1. Вплив фінансового шахрайства на фінансову безпеку комерційного банку

Характеристика фінансової безпеки комерційного банку	Зміна параметрів фінансової безпеки комерційного банку
Достатність обсягу фінансових ресурсів	<ul style="list-style-type: none"> – зменшення обсягу фінансових ресурсів в результаті фінансового шахрайства; – ускладнення або неможливість виконання фінансових зобов'язань; – недостатність обсягу фінансових ресурсів для стабільної фінансової діяльності; – ускладнення залучення та запозичення фінансових ресурсів; – дефіцит капіталу тощо.
Збалансованість структури фінансових ресурсів	<ul style="list-style-type: none"> – асиметрія структури активів; – асиметрія структури пасивів; – розбалансованість між загальним обсягом активів, частина яких втрачена в результаті фінансового шахрайства, та загальним обсягом пасивів, фінансові зобов'язання за якими необхідно виконувати у повному обсязі.
Якість фінансових ресурсів	<ul style="list-style-type: none"> – погіршується якість фінансових ресурсів в частині поточної та очікуваної доходності; – невідповідність облікової ціни активу його ринковій вартості (набуття активів за завищеною ціною) тощо.
Забезпеченість фінансових операцій	– неможливість відновлення обсягу фінансових ресурсів, які втрачено в результаті фінансового шахрайства, за рахунок забезпечення.
Наявність фінансових резервів	– нездатність відновити обсяг фінансових ресурсів та стабільну фінансову діяльність від непередбачених фінансових втрат в результаті фінансового шахрайства.
Виконання фінансових зобов'язань	– неможливість виконання фінансових зобов'язань через недостатність фінансових ресурсів внаслідок фінансового шахрайства.
Прибутковість банківської діяльності	<ul style="list-style-type: none"> – збиткова діяльність; – неможливість здійснення банківської діяльності.

Джерело: складено автором

Достатність обсягу фінансових ресурсів – фундаментальна характеристика фінансової безпеки. Без відповідності їй неможливо відзначити не тільки будь-яку безпеку діяльності комерційного банку, а й взагалі, уявити можливість його функціонування. Обсяг фінансових ресурсів повинен підтримуватись на такому рівні, який дозволяє своєчасно та в повному обсязі забезпечувати діяльність комерційного банку (забезпечувати банківський грошовий обіг та своєчас-

ність виконання фінансових зобов'язань), в т.ч. передбачає забезпечення своєчасності виконання фінансових розрахунків його клієнтів. З точки зору впливу фінансового шахрайства на достатність обсягу фінансових ресурсів слід відмітити, що відбувається їх зменшення (зростає обсяг фінансових зобов'язань із необхідності покриття фінансових втрат) та пригнічується можливість із залучення фінансових ресурсів (клієнти уникають відносин із комерційним банком, у якому відбулась втрата фінансових ресурсів комерційного банку чи його клієнтів внаслідок фінансового шахрайства тощо), а також пригнічується здатність комерційного банку до фінансових запозичень (втрачається довіра до комерційного банку як позичальника, де має місце фінансове шахрайство).

Збалансованість фінансових ресурсів, тобто відповідність обсягу наявних фінансових ресурсів (капіталу, залучених, запозичених фінансових ресурсів) та обсягу розміщених і використаних фінансових ресурсів. Така збалансованість не тільки в кількісному балансуванні, а й у відповідності іншим характеристикам. Зокрема, у збалансованості структури в розрізі окремо пасивів та окремо активів, відповідності термінів залучення та розміщення фінансових ресурсів, стабільності фінансових ресурсів тощо. Фінансове шахрайство є причиною асиметрії структури фінансових ресурсів, адже зменшує обсяг фінансових ресурсів, які розміщені чи використані з метою прибуткової діяльності комерційного банку, з обсягом залучених та запозичених фінансових ресурсів, необхідністю виконання фінансових зобов'язань як із повного повернення запозичених, залучених фінансових ресурсів так і обсягів витрат на їх залучення та запозичення. Структурна фінансова асиметрія, яка виникла в результаті фінансового шахрайства, змушує комерційний банк функціонувати в режимі фінансової піраміди, коли фінансові зобов'язання виконуються за рахунок фінансових ресурсів, які щойно залучені.

Якість фінансових ресурсів, з точки зору фінансової безпеки комерційного банку, є дотримання усіх фінансових зобов'язань щодо їх залучення і запозичення та досягнення декларованої мети їх розміщення або використання (досягнення запланованої доходності, підтримання ліквідності, фінансової дисципліни, реальної ринкової вартості). Наслідком фінансового шахрайства є погіршення якості фінансових ресурсів, оскільки призводить до недотримання фінансових зобов'язань, порушення термінів запозичення/залучення, доходності, невідповідності ринковій ціні тощо. О.В. Горалько [4, с. 333] вказує на необхідність кількісного врахування якісних характеристик фінансових ресурсів в стані фінансової безпеки комерційного банку, зокрема прострочених відсотків і пролонгованих кредитів кредитному портфелі. С.П. Прасолова [5, с. 158] також притримується думки, що рівень фінансової безпеки комерційного банку прямо залежить як від кількісної динаміки його кредитних активів, так і від їх якості.

Забезпеченість фінансових операцій передбачає можливість примушення контрагентів за фінансовими операціями до утримання від фінансового шахрайства, недоцільності здійснення останнього. З іншої сторони, чітке дотримання параметрів цієї характеристики дозволяє не допустити втрат фінансових ресурсів та забезпечити належний рівень фінансової безпеки окремої фінансової операції, яка супроводжується тимчасовим наданням в користування фінансових ресурсів та направлена на отримання доходу. Досить часто, в результаті фінансового шахрайства, здійснюється шахрайське вивільнення забезпечення, що призводить до неможливості компенсації фінансових втрат. Тому, слід враховувати, що забезпеченість фінансових операцій також може бути предметом фінансового шахрайства.

Фінансові резерви – слід розуміти як наявні фінансові ресурси, які призначені для компенсації втрат фінансових ресурсів внаслідок фінансового шахрайства. Фінансові резерви дозволяють утримати рівень фінансової безпеки в результаті непередбачуваних фінансових втрат у обсягах, які не перевищують такі резерви. Фінансове шахрайство в комерційному банку, крім іншого, відзначається прихованим характером його здійснення і наслідків. У зв'язку із цим, наяв-

ність фінансових резервів дозволить уникнути дестабілізуючих наслідків від втрати фінансових ресурсів внаслідок фінансового шахрайства.

Своєчасність виконання фінансових зобов'язань передбачає дотримання термінів, на які надані фінансові ресурси комерційному банку та повернення їх клієнтами після його закінчення. Дестабілізація фінансової безпеки комерційного банку настає з причини незбалансованості термінів, на які залучені чи запозичені фінансові ресурси із термінами їх розміщення чи використання. Фінансове шахрайство є причиною такої дестабілізації, оскільки спричиняє дефіцит фінансових ресурсів, неспроможність своєчасного виконання фінансових зобов'язань у заздалегідь обумовлені терміни.

Прибутковість банківської діяльності свідчить про спроможність комерційного банку результативно функціонувати в умовах невизначеності середовища, тобто про високу його адаптованість до економічних реалій. Ця характеристика є демонстративним індикатором фінансової безпеки комерційного банку. Фінансове шахрайство призводить до погіршення прибутковості та призводить до збитків, неможливості подальшої банківської діяльності. Типовим прикладом є шахрайське виведення фінансових активів комерційного банку, після чого втрачається здатність комерційного банку до прибуткової діяльності без спеціальних санаційних процедур. Не слід прибутковість комерційного банку сприймати як найбільш точний індикатор його фінансової безпеки оскільки, як вже зазначалось, фінансове шахрайство приховується. Таким чином, прибутковість може бути обрахована не коректно і тільки врахування усіх параметрів характеристик фінансової безпеки комерційного банку найбільш повно ілюструє її стан.

Отже, фінансове шахрайство спричиняє прямий негативний вплив на фінансову безпеку комерційного банку, що дозволяє відзначити важливість боротьби із ним. Зроблений висновок підтримується науковцями, дослідницька увага яких направлена на дослідження діяльності комерційних банків. В.І. Ярочкін [6, с. 23] вказує на те, що саме шахрайство з фінансовими ресурсами являє собою загрозу фінансам банку [6, с. 24]. В.А. Гамза і І.Б. Ткачук [7, с. 131-132] говорячи про шахрайство, відзначають, що близько 80% злочинів кредитно-фінансової сфері представляють собою шахрайство, яке полягає в обманному отриманні та неповерненні кредитних коштів. О.І. Барановський [1, с. 178] серед основних загроз фінансовій безпеці комерційних банків відзначає зростання кримінальних і фінансових злочинів у кредитно-фінансовій сфері.

Отже, в основі забезпечення фінансової безпеки комерційного банку є організація боротьби із фінансовим шахрайством. Така боротьбу слід зосереджувати на безпосередньому виявленні, протидії та попередженні фінансового шахрайства. Зусилля в цих напрямках є найбільш оптимальними для досягнення бажаної для комерційного банку фінансової безпеки.

Виявлення фінансового шахрайства є важливим у забезпеченні фінансової безпеки комерційного банку. Його важливість обумовлюється особливостями фінансового шахрайства та безпосереднім впливом на параметри характеристик фінансової безпеки комерційного банку, зокрема: фінансове шахрайство приховується і може бути не виявленим; не завжди можливо своєчасно адекватно оцінити обсяги ураження фінансової безпеки комерційного банку в результаті фінансового шахрайства; фінансове шахрайство може бути замасковане під окремі традиційні операції та послуги комерційного банку; не виявлене фінансове шахрайство може призвести до неадекватної оцінки якісного та кількісного обсягу фінансових ресурсів, що, як наслідок, призводить до помилок із управління фінансами комерційного банку; фінансове шахрайство впливає на фінансову безпеку комерційного банку не залежно від виявлення; негативний вплив фінансового шахрайства на фінансову безпеку комерційного банку не завжди можливо усунути навіть після виявлення такого фінансового шахрайства.

Більш того, неможливо забезпечити повну фінансову безпеку комерційного банку не виявивши фінансове шахрайство. Тому зусилля з боку комерційного банку повинні бути направ-

лені на виявлення фінансового шахрайства та ефективну оцінку особливих категорій ризиків [5, с. 56], пов'язаних із ним.

Визнаючи безпосередній негативний вплив фінансового шахрайства на фінансові ресурси комерційного банку, тобто його фінансову безпеку, ми вважаємо що реалізація безпосередньої протидії фінансовому шахрайству для забезпечення фінансової безпеки комерційного банку повинна бути зосереджена на: недопущенні (зупинці фінансового шахрайства на етапах, що передують втраті фінансових ресурсів) та применшенні негативного впливу фінансового шахрайства на фінансову безпеку комерційного банку (оптимальність забезпечення фінансових операцій); нейтралізації негативного впливу фінансового шахрайства на фінансову безпеку комерційного банку, яка полягає в усуненні негативного впливу фінансового шахрайства на фінансовий стан комерційного банку або у применшенні такого впливу (формування фінансових резервів).

Виявлення та протидія фінансовому шахрайству в забезпеченні фінансової безпеки комерційного банку будуть не повними зважаючи на те, що реалізація лише таких зусиль не завжди призводить до відновлення стану фінансової безпеки, оскільки частина фінансових ресурсів можуть бути втраченими безповоротно. Тому попередження фінансового шахрайства – завдання, яке виходить на передній план у забезпеченні фінансової безпеки комерційного банку. Зважаючи на це, доцільно направити зусилля на: аналіз та прогнозування проявів і наслідків фінансового шахрайства та ураження фінансової безпеки комерційного банку; розробці та впровадженні превентивного комплексу заходів із недопущення фінансового шахрайства, який враховує результати прогнозування, аналізу, моделювання та нейтралізації фінансових наслідків, які неможливо уникнути.

Висновки. З'ясовано вплив фінансового шахрайства на фінансову безпеку комерційного банку. Визначено основні характеристики фінансової безпеки комерційного банку та напрямки змін їх параметрів, які викликані фінансовим шахрайством. Перспективою досліджень в даному напрямку є моделювання впливу окремих видів фінансового шахрайства на систему його фінансової безпеки.

1. Барановський О.І. Філософія безпеки: монографія: у 2 т./ О.І.Барановський. – К.: УБС НБУ, 2014. – Т.2: Безпека фінансових інститутів. – 715 с.

2. Мельник С.С. Сутність фінансового шахрайства в комерційному банку/ С.С.Мельник // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – № 6 (ч.2). – С. 91-95.

3. Сороківська З. До питання фінансової безпеки комерційного банку в умовах світової економічної кризи / З. Сороківська // Економічний аналіз. – 2011. – № 8 (ч.1). – С. 404-408.

4. Горалько О.В. Фінансова безпека банків у системі забезпечення фінансової безпеки держави / О.В. Горалько // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2011. – № 2. – С. 328–337.

5. Прасолова С.П. Особливості впливу системних ризиків на фінансову безпеку діяльності банків / С.П. Прасолова // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2014. – № 2 (64). – С. 154-164.

6. Ярочкин В.И. Безопасность банковских систем. – М.: Осъ-89, 2012. – 416 с.

7. Гамза В.А., Ткачук И.Б. Безопасность банковской деятельности: учеб. / В.А. Гамза, И.Б.Ткачук. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Маркет ДС, 2010. – 408 с.

E-mail: q17z@ukr.net